

Afrika-Dzonga yi tshovela mivuyelo ya nhlengeleto wa xibalo lowu antswisiweke

Tshwane, 3 Dzivamisoko 2023 - Vukorhokeri bya Xibalo bya Afrika-Dzonga (SARS) byi tsakile ku tivisa mivuyelo ya masungulo ya nhlengeleto wa xibalo ya lembeximali ra 2022/2023, leyi kombisaka ndlela ya nkulo lowukulu emalembeni matsongo lama nga hundza.

Xibalo lexi hlengetiweke hi lembe xi nyikile 90% ya timali ta mfumo, leswi kombisaka xiave xa nkoka eku nyikeni ka switirhisiwa leswi mfumo wu nga swi tirhisaka eku akeni hi vuntshwa no pfuxelela ikhonomi ya le Afrika-Dzonga, ku katsa no hoxa xandla eka ku humelela ka nkarhi wo leha ka rixaka ra hina.

Ku sukela xihikavusiku xa ti 31 Nyenyankulu 2023, SARS yi hlengeletile rhekhodo ya giroso ya ntsengo wa R2067.8bn. Nete ya hlengeleto endzhaku ka hakelo ya R381.1bn eka mivuyiselo ya mali i R1686.7bn. Leswi i ro sungula ku sukela yi vumbiwile leswaku SARS yi hlengeletile ku tlula R2068.bn. Ntsengo lowu hakeriweke hi mivuyiselo ya mali yi tthele yi va leyikulu leyi hakeriweke ku sukela yi vumbiwile.

Ntsengo wa giroso wa 2023 wu kombisa engetelo wa 9.7% eka nhlengeleto wa 2022 wa R1884.9bn, lokohilethelo mivuyiselo ya timali leyi hakeriweke hi 2023 i engetelo wa 18.7% ehenhla ka ntsengo R321.1bn wa 2022. Nete ya xibalo xa 2023 leyi hlengetiweke yi kombisa engetelo wa lembe na lembe wa 7.9% ehenhla ka ntsengo wa nete wa 2022 wa R1563.8bn.

Nete ya ntsengo wa R1687 billion yi fanele yi voniwa ehenhla ka mbuyelo wa 2021/22 wa R1.568 trillion, leyi kombisaka engetelo wa lembe na lembe wa R123 billion.

Humelelo wa R1.687 trillion wu kombisa nkulo wa lembe na lembe wa 7.86% ehenhla ka nkulo wutsongo wa GDP wa kwalomuya ka 5.8% kumbe mpapamalo wa xibalo wa 1.38. Hi Nyenyenyani 2023, holobye u vekile ntlhontlho wo engetelela wa R94bn, naswona ehenhla ka mpimaniso lowuntshwa wa R1692bn SARS yi humelerile hi 99.7%.

Tanihileswi swi vuriweke hi Holobye wa Timali, Ttn Enoch Godongwana, eka Mbulavulo wa Mpimanyeto wa 2023, "Tiko ra hina ri le ku tshoveleni ka mivuyelo ya vuswikoti no hetiseka ka vulawuri bya xibalo, lebyi akaka vutshembheki ku engetela vulantzelelanawu hi ntsakelo no ndlandlamuxa mihlengeleto ya xibalo".

Loko ku fananisiwa na mbuyelo wa xibalo wa 2022, nkulo wu rhekhodiwile eka mixaka hinkwayo ya swibalo. Xibalo xa malinghena xa munhu yena n'wina (PIT) xi kurile hi R601.bn, Xibalo xa malinghena xa khamphani (CIT) xi kurile hi 7.6% ku ya eka

R348.0bn, Xibalo xa Mixavo (VAT) swi kurile hi 8.0% ku fikela eka R422.2bn na Khasitomo na swibalo swin'wana swi kurile hi 27.4% ku ya eka R73.9bn.

Vulandzelelanawu bya xibalo, byi fikelerise ku sukela eka minghenelelo eka swiphemu hinkwaswo swa vahakelaxibalo, byi tshoverile R227bn eka xibalo, loko ku fananisiwa na xivumbeko xa lembe leri nga hela xa R215.4bn. Minghenelelo leyi yi katsa, nhlengeleto lowu kongomisiweke wa swikweleti, xikongomiso eka migingiriko ya vugevenga na leyi nga riki enawini na vulandzelelanawu bya ntiviso exikarhi ka mabindzu lamakulu exikarhi ka swin'wana.

Mivuyelo yin'wana lembe leri yi katsa engetelo wa mbono wa kahle wa mani na mani, leswi pimiweke hi mbalango wa mani na mani wa 71.8% hi 2021/22 ku ya eka 76.5% hi 2022/23.

Mivuyelo ya ku hela ka lembeximali ra 2023 i xikombiso xa nkoka xa vutinyiketeri bya SARS byo tirhisa xileriso xa yona xa xinawu xo hlengeleta xibalo hinkwaxo lexi kolotiwaka, ku tlakusa ndhavuko wa vulandzelelanawu no fambisa vuxavisi lebyi nga enawini.

Xileriso xi komisiwile eka nawu wa nkoka lowu letelaka ntirho wa SARS, Tirhelovutinyiketeri. Leswi swi vula leswaku xibalo lexi SARS yi xi hlengeletaka xi kotisa mfumo ku aka mfumo wa xidemokirasi lowu hlayisaka nkulo wa nkarhi wo leha wa ikhonomi na nhluvukiso wa swa vanhu eka ntsakelo na mahanyelo ya vaaki hinkwavo va Afrika-Dzonga.

Eka swiyimo swo vonaka leswi swi vula leswaku mfumo wu kota ku hakela midende ya vadyuhari, ku nyika mpfuneto wa swa timali eka swichudeni, ku aka titliliniki na swikolo no nyika vukorhokeri bya masungulo.

Khomixinara wa SARS Edward Kieswetter u vurile leswaku goza leri ya ka emahlweni leri fikeleriweke hi SARS i xikombiso xa nkoka xa vutinyiketeri bya vatrhi va SARS ku tirhela vahakelaxibalo na vaxavisi hi ndlela ya xiphurofexinali, vutinyiketeri, hiseko na xindzhuti hi ku ya hi Tirhelovutinyiketeri.

Rendzo ro anakanya SARS hi vuntshwa ri vonile ku tumbuluxiwa ka yuniti ya Vanhu va Switsutsu, ku vuyiseriwa ka swiphemu swa Bindzu Lerikulu na Misava. Goza leri ri kotisile SARS ku nyika vukorhokeri bya makumu ma swiphemu na lulamiseriwa na nghaniso wa nkoka wa vulandzelelanawu eka vanhu na mabindzu lamakulu. Hi sungula ku vona mivuyelo ya kahle eka ndhawu leyi. SARS yi hlengeletile R528.3 billion eka swiphemu leswimbirhi. Hi tsakisiwile hi mpimo lowu antsweke wa vulandzelelanawu naswona hi ta ya emahlweni na ntirho. Swa nkoka swinene, i engeteleko wa nkoka eka tindhwawu hinkwato ta nkavulandzelelanawu, ku katsa na nkukhulo wa tshaku na ku yisa etlhelo mbuyelo ku katsa na mpapalato xibalo hi ku

tirhisa ndzulamiso wa timhaka ta xibalo to tika hi Vanhu va switsutsu na Tienthithi ta Tixakanyingi.

Hi 2022/2023, SARS yi ya emahlweni yi pfuxeta vuswikoti bya yona ku vhumbunula no endla swi nonoha no durha eka vahakelaxibalo lava nga landzeleliki. SARS yi ya emahlweni yi lawula Phurogireme ya Mpaluxo hi Ntsakelo (VDP) eka vanhu lava ringaneleke, tikhamphani, kumbe, tithirasiti leti lavaka ku paluxa hi ntsakelo no lulamisa timhaka ta vona ta xibalo. Eka lembeximali ra 2022/2023, VDP yi hoxile xandla hi R3.6 billion (0.2%) eka mbuyelo wa masungulo wa giroso ya xibalo.

Ku tirhisiwa ka gezi hi ku siyerisana swi na switandzhaku swo biha eka ikhonomi ya hina na nhlengeleto wa xibalo. Nkavanyeto wa nkarhi na nkarhi wa gezi wu le ku kuceteleni ka mbuyelo hinkwawo no alela nkulo wa bindzu na vutomi bya ntolovelo. Hi nkoka wo ringana, ku tirhisiwa ka gezi hi ku siyerisana swi tlhela swi nyika xivandla eka tisekitharatsongo leti tirhanaka na eneji leyi pfuxetekaka. Hi tlhela hi vona engetelo eka mitundzo leyi xakelanaka na eneji leyi pfuxetekaka, leswi vuyerisaka nkwama.

Loko ha ha sungula lembeximali lerintshwa, SARS yi ta ya emahlweni yi valanga mahlanguti hinkwawo wa nhlengeleto wa xibalo. Misava ya ntirho lowu cincacincaka yi kombisa swivandla swintshwa. Mbangu lowu cinciweke a wu nga languteriwangi loko hi tumbuluxa swihumelerisiwa ku hlamula eka mitlhonthlo eka ikhonomi. Hi ntumbuluko, rimba ra swa nawu leri kotisaka ri ta hundzuluxiwa ku famba xikan'we na mbangu lowu. Kwalaho hi, exikarhi ka swin'wana, le ku pfuxeteni ka switirho swa hina ku tirhana na ikhonomi ya *Gig* na tindhawu tin'wana ta ikhonomi ya xidijiti ku katsa na ku languta eka xiave xa vahloholoteri wa vuhangalasa mahungu.

Khomixinara wa SARS, Ttn Edward Kieswetter, u humeserile ehandle ku khensa ka yena eka vatirhi va SARS na vahakelaxibalo lava landzelelaka nawu wa xibalo na vaxavisi ku va va hoxe xandla eka mbuyelo lowu wa nkoka wa xibalo.

"Vatirhi va SARS, vahakelaxibalo na vaxavisi lava landzelelaka nawu wa xibalo, vativi va xibalo, vaaki, ku katsa na vakhumbeko van'wana eka mbangu wa xibalo, i vaaki hinkwawo va rixaka tanihiloko hi tirha kun'we ku ya eka xikongomelo xo entisa xidemokirasi xa hina no hlula mitlhonthlo ya mipimo ya le henhla ya vusiwana, nkantholo na nkandzinganano.

"Ntlhonthlo wu nga languteka wu tika mikarhi yin'wana, kambe hi fanele ku ya emahlweni ti tirha xiave lexi xa nkoka xo aka rixaka ra hina hi ku tirhisa ku ndlandlamuxa nhlengeleto wa xibalo, ku fambisa vuxavisi lebyi nga enawini, ku antswisa vulandzelelanawu bya ntsakelo no tsuvula vukungundwana, tanihileswi Tatana wa hina wa Rixaka Ttn Mandela a swi vekiseke xiswona "hinkwaswo swi le mavokweni ma hina".

Mayelana na vuxokoxoko byo tala u komberiwa ku tihlanganisa na SARSMedia@sars.gov.za.

MAKUMU